

Komenský vykládá Komenského

Citáty Jana Amose Komenského

Epizoda 13 – Když pískají novináři

Jak rozlišit domněnky od pravdy

Definice: Diakritika je umění rozlišovat domněnky od pravdy. Je to nutnost, poněvadž žijeme v době, v níž vládou domněnky a každodenně se rodí nové, týkající se téměř všech článků víry i víry samé, stejně jako základních otázek filosofických a filosofie vůbec, stává se, že ti, kteří se zabývají studiem, stanou často na rozcestí, odkud se názory rozbíhají dvěma, třemi nebo i více směry. Proto je velmi potřebné, abychom měli jakési všeobecné pravidlo, které by zabránilo odbočit od cesty správné. Není dnes totiž nic tak nepravdivého, aby se to někomu nezdálo pravdivým, ani tak nesmyslného, aby v tom zase jiný nenalezl zalíbení a nedal k tomu souhlas. Zdá se sice, že většina věcí lidských je pravdivá, avšak přesto i ty jsou smíšeny s nepravdivými a uznávají se za správné, aniž by byly dostatečně prozkoumány, poznány a schváleny. Tak se zde bez ladu a skladu mísí nejasné s jasným a nejisté s jistým. Proto se moudrá mysl nesmí dát strhnout zmateným vírem lidského myšlení a nechat se, jak praví apoštol, unášet závanem kdejakého učení (Ef 4,14). Je tedy pouze třeba, abychom byli obezřetní. Kdokoli chce učit jiné, musí se nutně nejdříve sám odnaučit bludům. Nesmí začít tím, že usvědčuje z bludů jiné, jak to dnes činí téměř všichni, ale zamyslet se nad bludy vlastními, což však zatím nedělá téměř nikdo. A tak bludy stále ovládají lidské mysl, zapouštějí pevné kořeny a rozvíjejí se dále... *Obecná porada o nápravě věcí lidských II. 82-83*

Správně stanovená pravidla pro orientaci v mediální džungli

Snadnost se projeví pomocí správně stanovených pravidel. Jako před vynalezením magnetické střelky nebylo bezpečné vydávat se na oceán a nyní se námořníci dovedou potulovat až v nejzazších končinách, proplouvat všemi pustinami moří, proniknout i k nesmírně vzdáleným ostrovům a až na samotný konec světa a odevšad zase nalézt cestu zpět do svých domovů, tak také dokud nebyla známa pravidla správného myšlení, nebylo bezpečné pohroužit se do vírů lidské představivosti. Nyní není třeba se toho obávat, když nám magnetická střelka panharmonie ukázala svou užitečnost, takže dnes máme i kompas myšlení. *Obecná porada o nápravě věcí lidských II. 82-83*

Kritické myšlení

Části diakritiky jsou tři neboli trojí odstupňovaný cíl.

1. Poněvadž celý svět bloudí a poznává, že bloudí (jedni poukazují na chyby druhých), přál bych si, abychom měli umění, podle něhož by nikdo nemohl bloudit s bloudícím světem a být zahalen mraky omylů. A toto je diakritika ve vlastním smyslu.
2. Ty, kteří bloudí ve snesitelné míře, je třeba smiřovat. To znamená buď odstraňovat domněnky, jež se rozbíhají po dvou i vícerych cestách, nebo pravděpodobnost domněnek proměňovat v jasnou pravdu. Toto je diallaktika čili umění smiřovat.
3. Ty, kteří bloudí neúnosně, je třeba z jejich omylu usvědčit. Toto umění se nazývá apelenktika. Och, jak je to krásné povznést se nad mraky domněnek, užívat trvalého a nezviklaného jasu myslí, dívat se jako z vysoké věže na zástupy chybujících, potulujících se okolo hradu pravdy, a uvažovat, jakými oklikami se odchylojí od cesty královské! Jak je krásné získávat z kalu omylů čisté zlato

pravdy! Jak je krásné omyly, vyvlečené ze skrýší klamů, stínat mečem jasné pravdy! Kéž je spasitel těmto zbožným přáním nakloněn!... *Obecná porada o nápravě věcí lidských II. 82-83*

Jak smířit rozdílné pohledy na věc

Na čem je třeba se dohodnout ke smíření rozdílných mínění:

1. Nic nerozvážně nezamítat; je-li něco podezřelé, podrobit to zkoušce.
2. Nikdy nic nepokládat za pravdivé, pokud to neobstálo při každé zkoušce.
3. Nechť každý uzná, že mýlit se je lidské a že on sám je také jen člověk.
4. Osvobodit se od omylu je z hlediska teorie štěstím člověka.
5. Proto snaha nemýlit se odpovídá člověku nejvyšší měrou.
6. Pravda se drží středů věcí. Omyly totiž vybočují z cesty a kloužou po povrchu.
7. Proto při snaze vrátit domněnky z postranních cest na cestu královskou je tím prvním i posledním sledovat středy pravdy v dané věci a dávat pozor, jak se co odtud odchyluje.
8. Dávej pozor, zda rozpory ve věci jsou skutečné, neupadni do boje se slovy nebo nesmysly. Může se totiž stát, že rozpory jsou jen ve slovech, a ne ve věcech, a obojí je buď pravdivé, nebo je obojí nepravdivé a pravdou je něco třetího...
9. Kdykoli se vyjadřují rozpory, musí to být rozpory ve věcech, nebo jinak bude pojem mylný.
10. Pravda na svou obranu nepotřebuje žádné vnější podpory (je totiž nezměnitelná a neotřesitelná). Podporu musí mít jedině v naší mysli. Závěr: Pravda totiž nikdy nekolísá sama v sobě, ale jedině v našem poznání.
11. Pravda žádným střetnutím s klamem neutrpí škodu, ale zaskví se ještě více, jen je třeba dbát, aby přílišným přetřásáním v mysli nekolísala, ale ještě více se upevnila.
12. Domněnky spolu více souhlasí, než nesouhlasí, i když se nám zdá, že je tomu jinak, neboť věc je ve své podstatě stejná pro oba spolu nesouhlasící, jen její způsob vidí každý jinak.
13. Často i rozpory samé splývají v jedno, pohlížíme-li na ně různým způsobem.
14. Tam, kde se více názorů (nebo i všechny názory na tutéž věc) může shrnout v názor jeden, vzejde pravda po všech stránkách plná a dokonalá.

Obecná porada o nápravě věcí lidských II. 89

Komunikační dovednosti

1. Jazyka musíme užívat ve prospěch bližního, nikoli ve prospěch vlastní. (Sám pro sebe mluví hlupák. Ale proč? Tak jako tak chápe své myšlenky i bez zvuku svého hlasu. A co se děje zbytečně, děje se neúčinně.)
2. Mluvit se má tam, kde je to nutné, a kde to nutné není, má se mlčet. Jinak dojde ke zneužívání jazyka.
3. Pokud mluvíš, říkej věci, a ne slova. Slova jsou totiž obaly věcí, a když obaly zbavíš obsahu, k čemu pak budou? Věci budou k užítku, jestliže budou správně vyjádřeny. Proto nemluv tak, aby ses zalíbil, ale abys vzdělával, ne tak, abys ukazoval vnější lesk věci, ale věc samu. Pravdě přísluší prostá řeč.
4. Kde nejsou nutná slova, nýbrž skutek, tam vykonej skutek a šetři slovy. Nemocný nehledá lékaře výmluvného, ale schopného léčit lidi (Seneca, list 75). Ó, jak mnoho je těch, kteří činí slova, zatímco mají činit skutky! Většina toho, co říkají smrtelníci, je bezmyšlenkový zvuk a bezobsažný hluk.

5. Řeč se má shodovat jak s rozumovou představou mluvčího, tak i posluchače. Mluvčího proto, aby slovně nevypovídal něco jiného nebo jinak, než co a jak uvnitř pociťuje, a posluchače proto, aby to odpovídalo jeho chápavosti. Jinak to bude zbytečné.
6. Řeč se má shodovat s okolnostmi. Záleží na tom, kdo, co, komu, kdy a kde říká. A to: A) Ten, kdo má hodně co dělat, má málo mluvit. B) Kde není dostatečně dlouhá lhůta, nesmí se řeč natahovat. Tak by se dalo pokračovat i o ostatních okolnostech.
7. Neříkej všechno, co můžeš nebo o čem víš, ale jen to, co je prospěšné. Prázdné nádoby duní.
8. Je lépe opominout sto věcí, které bylo třeba říci, než pronést jedinou, o níž se mělo mlčet.
9. O záležitostech vzbuzujících ostych je třeba mlčet nebo se o nich vyjadřovat pouze ostýchavými slovy a nahotu věci přikrýt důstojností slov. (Cudnost spočívá ve skutcích, slovech i myšlenkách.)

Obecná porada o nápravě věcí lidských II. 218

Citáty jsou vybrány z těchto knih Jana Amose Komenského a vztahují se vždy k obsahu jednotlivých dílů animovaného seriálu:

KOMENSKÝ, J. A. *Obecná porada o nápravě věcí lidských*, I., II., III., Praha: Nakladatelství Svoboda, 1992.

KOMENSKÝ, J. A. *Labyrint světa a ráj srdce*, Žandov: Nakladatelství Poutníkova četba, 2010.

KOMENSKÝ, J. A. *Unum Necessarium - Jedno nezbytné*, Praha: Nakladatelství Kalich, 1999.

KOMENSKÝ, J. A. *Předehra pansofie, Objasnění pansofických pokusů*, Praha: Nakladatelství Academia, 2010

KOMENSKÝ, J. A. *Didactica*. In Dílo Jana Amose Komenského Opera omnia, sv. 11, Praha: Nakladatelství Academia, 1973

KOMENSKÝ, J. A. *Epistula ad Montanum*. In Dílo Jana Amose Komenského Opera omnia, sv. 1, Praha: Nakladatelství Academia, 1969

Odkazy u citátů z Obecné porady o nápravě lidských jsou ve formátu svazek (římskými číslicemi) a číslo stránky.

ČESKÉ STUDNY

